

LBRIS

We know
books

MIRCEA ELIADE

La țigănci
nuvele

Prefață
Constantin Abăluță

Editura
TANA

CUPRINS

<i>Mircea Eliade în mileniul III</i>	5
La țigănci	15
O fotografie veche de 14 ani	50
Ghicitor în pietre.....	70
Un om mare	96
Fata căpitanului	119
Douăsprezece mii de capete de vite	137
Adio!.....	149
Podul	168

Am transcris aceste gânduri despre proza zisă „fantastică“ a lui Mircea Eliade, la cel puțin zece ani de când n-o mai citisem. De fapt sunt simple impresii de lectură – n-am vrut să le sistematizez într-un studiu academic. Cred că nici nu mă pricep la așa ceva, și mai cred că procedând așa cum am procedat răspund cu o aceeași monedă unor texte vii care nu merită a fi mumificate. Sugestiile existențiale oferite de aceste nuvele sunt inepuizabile și ele urmează să fie descoperite de fiecare cititor în parte. Mulțumesc editorilor care mi-au dat posibilitatea să meditez încă o dată la importanța filonului „însolit“ în proza română modernă: Voiculescu, Eliade, Mateiu Caragiale, Blecher. Concomitent cu reabilitarea minimalului și a derizoriului din viața zilnică prin înscrierea lui degajată pe traiectorii mitice, fantastice, poetice.

Constantin ABĂLUȚĂ

LA ȚIGĂNCI

În tramvai, căldura era încinsă, năbușitoare. Traversând grăbit coridorul, își spuse: „Ești un om cu noroc, Gavrilescule!“. Zărise un loc liber, lângă o fereastră deschisă, la celălalt capăt al vagonului. După ce se așeză își scoase batista, și-și șterse îndelung fruntea și obraji. Apoi înfășură batista, pe sub guler, în jurul gâtului, și începu să-și facă vânt cu pălăria de paie. Bătrânul din fața lui îl privise tot timpul concentrat, parcă s-ar fi trudit să-și aducă aminte unde îl mai văzuse. Pe genunchi, ținea cu mare grijă o cutie de tablă.

– E teribil de cald! spuse el deodată. Nu s-au mai pomenit așa călduri din 1905!...

Gavrilescu clătină din cap, continuând să-și facă vânt cu pălăria.

– E cald, într-adevăr, spuse. Dar când este omul cult, le suportă mai ușor pe toate. Colonelul Lawrence, bunăoară. Știți ceva de colonelul Lawrence?

– Nu.

– Păcat. Nici eu nu prea știu mare lucru. Dacă s-ar fi urcat în tramvaiul ăsta, l-aș fi întrebat. Îmi place să intru în vorbă cu oameni culti. Tinerii aceștia, domnul meu, erau, desigur, studenți. Studenți eminenti. Așteptam cu ei în stație și i-am ascultat. Vorbeau despre un anume colonel Lawrence și de aventurile lui în Arabia. Și ce memorie! Recitau pe dinafară pagini întregi din cartea colonelului. Era o frază care mi-a plăcut, o frază foarte frumoasă, despre arșița care l-a întâmpinat pe el, pe colonel, undeva în Arabia, și care l-a lovit în creștet, l-a lovit ca o sabie... Păcat că nu pot să mi-o aduc aminte, cuvânt cu cuvânt. Arșița aceea te-

ribilă a Arabiei l-a lovit ca o sabie. L-a lovit în creștet ca o sabie, amuțindu-l.

Taxatorul îl ascultase zâmbind, apoi îi întinse biletul. Gavrilescu își puse pălăria pe cap și începu să se caute în buzunare.

– Îmi cer iertare, șopti el după câteva clipe, neizbutind să găsească portmoneul. Niciodată nu știu unde-l pun.

– Nu face nimic, spuse taxatorul cu o neașteptată voce bună. Avem timp. Că n-am ajuns încă la țigănci...

Și întorcându-se spre bătrân, îi făcu semn cu ochiul. Bătrânul roși și strânse, nervos, cu amândouă mâinile, cutia de tablă. Gavrilescu întinse o bancnotă și taxatorul începu să numere mărunțișul, zâmbind.

– E o rușine! șopti bătrânul câteva clipe în urmă. E nepermis!

– Toată lumea vorbește, spuse Gavrilescu, reîncepând să-și facă vânt cu pălăria. E drept, pare o casă frumoasă, și ce grădină!... Ce grădină!... repetă el, clătînând din cap cu admirație. Uitați-vă că începe să se zărească, adăugă, aplecându-se puțin ca să vadă mai bine.

Câțiva bărbați apropiară ca din întâmplare frunțile de ferestre.

– E o rușine! repetă bătrânul, privind sever înaintea lui. Ar trebui interzis.

– Sunt nuci bătrâni, continuă Gavrilescu, de aceea e atâta umbră și răcoare. Am auzit că nucul începe să dea umbră abia după treizeci, patruzeci de ani. O fi adevărat?

Dar bătrânul se prefăcu că nu aude. Gavrilescu se întoarse către unul din vecini care privise îngândurat pe fereastră:

– Sunt nuci bătrâni de cel puțin cinzeci de ani, începu el. De aceea e atâta umbră. Pe o arșiță ca asta, e o plăcere. Ferice de ei...

– De ele, spuse vecinul fără să-și ridice ochii. Sunt țigănci...

– Așa am auzit și eu, continuă Gavrilescu. Umblu cu tramvaiul ăsta de trei ori pe săptămână. Și, vă dau cuvântul meu de onoare, nu s-a întâmplat o singură dată să nu aud vorbindu-se de ele, de țigănci. Le cunoaște cineva? Mă întreb: de unde au venit?

– Au venit de mult, spuse vecinul.

– Sunt aici de douăzeci și unu de ani, îl întrerupse cineva. Când am venit eu întâi și întâi în București, țigăncile astea erau tot aici. Dar grădina era mult mai mare. Nu se clădise încă liceul...

– Eu, cum vă spuneam, reîncepu Gavrilescu, trec regulat cu tramvaiul ăsta de trei ori pe săptămână. Pentru păcatele mele,

sunt profesor de pian. Zic pentru păcatele mele, adăugă încercând să zâmbească, pentru că n-am fost făcut pentru asta. Eu am o fire de artist...

– Atunci vă cunosc, spuse deodată bătrânul, întorcând capul. Sunteți domnul Gavrilescu, profesor de pian. Am o nepoțică și i-ați dat lecții acum cinci, șase ani. Mă tot întrebam de unde mi-e cunoscută figura dumneavoastră.

– Da, eu sunt, reluă Gavrilescu. Dau lecții de pian, umblu mult cu tramvaiul. Primăvara, când nu e prea cald și adie vântul, e o plăcere. Stai la o fereastră ca asta și, din fuga tramvaiului, vezi tot grădini înflorite. Cum vă spuneam, pe linia asta umblu de trei ori pe săptămână. Și aud mereu vorbindu-se de țigănci. De multe ori mi-am pus întrebarea: „Gavrilescule, mi-am spus, să presupunem că sunt țigănci, mă rog, de unde au ele atâția bani? O casă ca asta, un adevărat palat, cu grădini, cu nuci bătrâni, astea reprezintă milioane.“

– E o rușine! exclamă din nou bătrânul, întorcând capul cu dezgust.

– Și mi-am mai pus și o altă întrebare, continuă Gavrilescu. Judecând după cât câștig eu, o sută de lei lecția, ar trebui zece mii de lecții ca să facă un milion. Dar vedeți că lucrurile nu sunt atât de simple. Să presupunem că aș avea 20 de ore pe săptămână, tot mi-ar trebui 500 de săptămâni, adică aproape zece ani, și mi-ar trebui 20 de eleve cu 20 de pianе. Dar problema vacanțelor de vară, când îmi rămân doar două, trei eleve? Dar vacanțele de Crăciun și de Paște? Toate orele astea pierdute sunt pierdute și pentru milion. Așa că n-ar fi vorba de 500 de săptămâni cu 20 de ore și 20 de eleve cu 20 de pianе pe săptămână, ci mult mai mult, mult mai mult!...

– E adevărat, spuse unul din vecini. În zilele noastre nu se mai învață la pian...

– Ah! exclamă deodată Gavrilescu, lovindu-se cu pălăria pe frunte. Simțeam că-mi lipsește ceva, și nu-mi dădeam seama ce. Servieta! Am uitat servieta cu partituri. M-am luat de vorbă cu *madame* Voitinovici, mătușa Otiliei, și-am uitat servieta... Ce ghinion!... adăgă scotându-și batista de sub guler și băgând-o în buzunar. Pe arșița asta, ia-o, Gavrilescule, înapoi cu tramvaiul până în strada Preoteselor...

Privi deznădăjduit în jurul lui, parcă ar fi așteptat să-l oprească cineva. Apoi se ridică brusc:

– Îmi pare bine de cunoștință, spuse scotându-și pălăria și inclinându-se ușor de mijloc.

Apoi ieși repede pe platformă, chiar în clipa când se oprea tramvaiul. Coborând, Gavrilescu regăsi arșița și mirosul de asfalt topit. Traversă cu greutate strada ca să aștepte tramvaiul spre direcția opusă. „Gavrilescule, șopti, atenție! că parcă, parcă ai începe să îmbătrânești. Te ramolești, îți pierzi memoria. Repet: atenție! Că n-ai dreptul. La 49 de ani, bărbatul este în floarea vârstei...” Dar se simțea obosit, istovit, și se lăsă să cadă pe bancă, în plin soare. Își scoase batista și începu să se ștergă pe față. „Asta parcă îmi aduce aminte de ceva, își spuse ca să-și dea curaj. Un mic efort, Gavrilescule, un mic efort de memorie. Undeva, pe o bancă, fără un ban în buzunar. Nu era așa de cald, dar era tot vară...” Privi în jurul lui strada pustie, casele cu obloanele trase, cu storurile lăsate, parcă ar fi fost părăsite. „Plecă lumea la băi, își spuse, mâine, poimâine, pleacă și Otilia.” Și atunci își aminti: era la Charlottenburg; se afla, tot ca acum, pe o bancă, în soare, dar atunci era nemâncat, fără un ban în buzunar. „Când ești tânăr și ești artist, le suporti pe toate mai ușor”, își spuse. Se ridică și făcu câțiva pași în stradă, să vadă dacă se zărește tramvaiul. Umbilând, parcă arșița își pierdea din văpaie. Se întoarse și, lipindu-se de zidul unei case, își scoase pălăria și începu să-și facă vânt.

La vreo sută de metri în susul străzii era parcă o oază de umbră. Dintr-o grădină se revărsau, înalte, deasupra trotuarului, ramuri stufoase, compacte, de tei. Gavrilescu le privea fascinat, șovăind. Întoarse încă o dată capul în direcția tramvaiului, apoi porni hotărât, cu pași mari, ținându-se pe lângă ziduri. Când ajunse, umbra i se păru mai puțin deasă. Dar se simțea totuși răcoarea grădinii, și Gavrilescu începu să respire adânc, dându-și puțin capul pe spate. „Ce trebuie să fi fost acum o lună de zile, cu teii în floare!”, își spuse visător. Se apropie de poarta cu grilaj și cercetă grădina. Pietrișul fusese udat de curând și se vedeau rondurile cu flori, iar în fund un bazin înconjurat cu pitici. Auzi în acea clipă tramvaiul trecând cu un uruit uscat pe lângă el și întoarse capul. „Prea târziu!” exclamă zâmbind. „Zu-spät!” adăugă și, înălțând brațul, îi făcu semn cu pălăria multă vreme, ca în

Gara de Nord, când, pe timpuri, Elsa pleca să petreacă o lună la familia ei, într-un sat de lângă München.

Apoi, cuminte, fără grabă, începu să înainteze. Ajuns la stația următoare, își scoase haina și se pregăti să aștepte, când îl lovi deodată mirosul amăru al frunzelor de nuc strivite între degete. Întoarse capul și privi în jurul lui. Era singur. Cât putea vedea cu ochii, trotuarul era pustiu. Nu îndrăznea să privească cerul, dar simțea deasupra capului aceeași lumină albă, incandescentă, orbitoare, și simțea văpaia fierbinte a străzii lovindu-l peste gură, peste obraji. Porni atunci la drum, resemnat, cu haina sub braț, cu pălăria trasă apăsat pe frunte. Când zări de departe umbra deasă a nucilor, simți cum începe să i se bată inima și grăbi ușor pasul. Aproape ajunsese, când auzi tramvaiul gemând metalic în urma lui. Se opri și-l salută lung cu pălăria. „Prea târziu! exclamă. Prea târziu!...”

La umbra nucilor îl întâmpină o neașteptată, nefirească răcoare, și Gavrilescu rămase o clipă derutat, zâmbind. Parcă s-ar fi aflat dintr-o dată într-o pădure, la munte. Începu să privească uluit, aproape cu respect, arborii înalți, zidul de piatră acoperit cu iederă și, pe nesimțite, îl cuprinse o infinită tristețe. Atâția ani trecuse cu tramvaiul prin fața acestei grădini, fără să aibă o singură dată curiozitatea să se coboare și s-o privească îndeaproape. Înainta încet, cu capul lăsat ușor pe spate, privind creștetele înalte ale arborilor. Și deodată se trezi în fața porții, și acolo, parcă ascunsă de mult, pândindu-l, îi ieși în față o fată tânără, frumoasă și foarte oacheșă, cu salbă și cercei mari de aur.

Apucându-l de braț, îl întrebă în șoaptă:

– Pofțiți la țigănci?

Îi zâmbi cu toată gura și cu ochii și, văzându-l că șovăie, îl trase ușor de braț în curte. Gavrilescu o urmă fascinat; dar după câțiva pași se opri, parcă ar fi vrut să spună ceva.

– Nu vreți la țigănci? îl întrebă din nou fata, coborând și mai mult glasul.

Îl privi scurt, adânc, în ochi, apoi îi luă mâna și-l conduse repede către o căsuță veche, pe care anevoie ar fi putut-o bănuia acolo, ascunsă între tufe mari de liliac și boz. Deschise ușa și-l împinse ușor înainte. Gavrilescu pătrunse într-o penumbră curioasă,

parcă ferestrele ar fi avut geamuri albastre și verzi. Auzi, depărtat, apropiindu-se tramvaiul, și uruitul metalic i se păru atât de insuportabil, încât își duse mâna la frunte. Când zgomotul se pierdu, descoperi lângă el, așezată la o masă cu picioarele scurte, cu o ceașcă de cafea înaintea ei, o bătrână care-l privea curios, așteptând parcă să se trezească.

– Ce-ți dorește inima pe ziua de azi? îl întrebă ea. O țigancă, o grecoaică, o nemțoaică...

– Nu, o întrerupse Gavrilescu, ridicând brațul. Nu nemțoaică.

– Atunci, o țigancă, o grecoaică, o ovreică, reluă bătrâna. Trei sute de lei, adăugă.

Gavrilescu zâmbi cu gravitate.

– Trei lecții de pian! exclamă el, începând să se caute în buzunare. Fără să mai socotim tramvaiul dus și întors.

Bătrâna sorbi din cafea și rămase pe gânduri.

– Ești muzicant? îl întrebă ea deodată. Atunci are să-ți placă.

– Sunt artist, spuse Gavrilescu, scoțând pe rând mai multe baste umede dintr-un buzunar al pantalonilor și trecându-le metodic, una câte una, în celălalt buzunar. Pentru păcatele mele am ajuns profesor de pian, dar idealul meu a fost, de totdeauna, arta pură. Trăiesc pentru suflet... Vă cer iertare, adăugă stânjenit, așezându-și pălăria pe măsută și începând să depună în ea obiectele pe care le scotea din buzunare. Niciodată nu găsesc portmoneul când trebuie...

– Nu e grabă, spuse bătrâna. Avem timp. Nu e nici trei...

– Vă cer iertare dacă vă contrazic, o întrerupse Gavrilescu, dar cred că vă înșelați. Trebuie să fie aproape patru. La trei am terminat eu lecția cu Otilia.

– Atunci să știi că iar a stat ceasul, șopti bătrâna, căzând din nou pe gânduri.

– Ah, în sfârșit! exclamă Gavrilescu, arătându-i triumfător portmoneul. Era acolo unde trebuia să fie...

Numără bancnotele și i le întinse.

– Să-l duci la bordei, spuse bătrâna ridicând privirile.

Gavrilescu se simți apucat de mână și, întorcând speriat capul, regăsi lângă el fata care-l ispitise în poartă. O urmă intimidat, purtând sub braț pălăria încărcată de obiecte.

– Să le ții bine minte, îi spuse fata. Să nu le încurci: o țigancă, o grecoaică, o evreică...

Traversară grădina, trecând prin fața clădirii înalte cu coperișul de olane roșii, pe care o zărise Gavrilescu din stradă.

Se opri și, privindu-l o clipă, adânc, în ochi, izbucni într-un râs scurt, tăcut. Gavrilescu tocmai începuse să-și transporte diferitele obiecte din pălărie în buzunare.

– Ah! făcu el. Eu sunt artist. Dacă ar fi fost după mine, eu aș fi rămas aici, în boschetele astea, și arătă cu pălăria spre copaci. Îmi place natura. Și pe o arșiță ca asta, să poți respira aer curat, în răcoarea asta, ca la munte... Dar unde mergem? întrebă văzând că fata se apropie de un gard de lemn și deschide portița.

– La bordei. Așa a spus baba...

Îl apucă din nou de braț și-l trase după ea. Intrară într-o grădină neîngrijită, cu trandafiri și crini pierduți printre bălării și tufe de măceș. Căldura începea să se simtă din nou, și Gavrilescu șovăi, dezamăgit.

– Îmi făcusem iluzii, spuse. Venisem pentru răcoare, pentru natură...

– Așteaptă până oi intra în bordei, îl întrerupse fata, arătându-i cu brațul o căsuță veche, părănd pe jumătate părăginită, care se deslușea în fundul grădinii.

Gavrilescu își puse pălăria pe cap și o urmă posomorât. Dar când ajunse în tindă, simți că inima începe să-i bată din ce în ce mai puternic și se opri.

– Sunt emoționat, spuse, și nu-mi dau seama de ce...

– Să nu bei prea multă cafea, șopti fata, deschizând ușa și împingându-l înăuntru...

Era o încăpere ale cărei margini nu le putea vedea, căci peretelele erau trase și în semiîntuneric paravanele se confundau cu pereții. Începu să înainteze, călcând pe covoare din ce în ce mai groase și mai moi, ca și cum ar fi călcat pe saltele, și cu fiecare pas bătaia inimii i se accelera, până ce îi fu frică să mai înainteze și se opri. În acea clipă se simți deodată fericit, parcă ar fi fost din nou tânăr, și toată lumea ar fi fost a lui, și Hildegard ar fi fost de asemenea a lui.

– Hildegard! exclamă el, adresându-se fetei. Nu m-am mai gândit la ea de douăzeci de ani! A fost marea mea dragoste. A fost femeia vieții mele!...

Dar, întorcând capul, își dădu seama că fata plecase. Simți atunci în nări un parfum sfios și exotic, și odată auzi bătând din palme și odaia începu să se lumineze într-un chip misterios, ca și cum perdelele ar fi fost trase încet, foarte încet, una după alta, lăsând să pătrundă treptat lumina după-amiezii de vară. Dar Gavrilescu avu timp să observe că nici o perdea nu se mișcase, înainte de a da cu ochii de trei fete tinere care se aflau la câțiva metri în fața lui, bătând ușor din palme și râzând.

– Așa ne-ai ales, spuse una din ele. O țigancă, o grecoaică, o ovreică...

– Dar să vedem dacă ai să ne ghicești, spuse a doua.

– Să vedem dacă ai să știi care-i țigancă, adăugă a treia.

Gavrilescu lăsase să-i cadă pălăria de paie și le privea fix, împietrit, ca și cum nu le-ar fi văzut, ca și cum ar fi privit altceva, dincolo de ele, dincolo de paravane.

– Mi-e sete! șopti el deodată și-și duse mâna la gât.

– Ți-a trimis baba cafea, spuse una din fete.

Dispăru după un paravan și se întoarse cu o tavă rotundă de lemn, pe care se aflau o ceașcă cu cafea și un ibric. Gavrilescu apucă ceașca și o dădu peste cap, apoi i-o întinse zâmbind.

– Mi-e teribil de sete, șopti.

– Asta o să fie fierbinte, că e din ibric, spuse fata, umplându-i ceașca. S-o bei încet...

Gavrilescu încercă să soarbă, dar cafeaua era atât de fierbinte, încât își fripse buzele, și atunci așeză descurajat ceașca pe tavă.

– Mi-e sete! repetă el. Dacă aș putea să beau puțină apă.

Celelalte două fete dispărură după paravan și se întoarseră repede cu două tăvi pline.

– Ți-a trimis baba dulceață, spuse una din ele.

– Dulceață de trandafiri și șербet, adăugă cealaltă.

Dar Gavrilescu zări cana plină cu apă și, deși văzuse alături paharul gros de sticlă verde, brumată, apucă, cu amândouă mâinile, cana și o duse la gură. Bău îndelung, gâlgâind, dându-și capul pe spate. Apoi oftă, așeză cana pe tavă și scoase din buzunar una din batiste.

– Domnișoarelor, strigă el, începând să se ștergă pe frunte, tare mi-a fost sete! Auzisem de unul, colonelul Lawrence...

Fetele se priviră între ele cu înțeles, apoi izbucniră toate în râs. Râdeau de astă dată din toată inima și din ce în ce mai tare. La început Gavrilescu le privi mirat, apoi fața i se luminează de un mare zâmbet și, în cele din urmă, începu și el să râdă. Se șterse îndelung cu batista.

– Dacă-mi dați voie să pun și eu o întrebare, vorbi el târziu: aș fi curios să știu ce v-a apucat.

– Râdeam că ne-ai spus domnișoare, vorbi una din ele. Și aici suntem la țigănci...

– Nu e adevărat! o întrerupse alta. Nu te lua după ea, că vrea să te păcălească. Râdeam că te-ai încurcat și-ai băut din cană, în loc să bei din pahar. Dacă ai fi băut din pahar...

– N-o asculta! o întrerupse a treia. Vrea să te păcălească. Să-ți spun eu care e adevărul: râdem, că ți-a fost frică.

– Nu e adevărat! Nu e adevărat! izbucniră celelalte două. Vrea să te încerce, să vadă dacă ți-a fost frică...

– I-a fost frică! I-a fost frică! repetă a treia.

Gavrilescu făcu un pas înainte și înălță solemn brațul:

– Domnișoarelor! strigă el, jignit. Văd că nu știți cu cine aveți de-a face. Eu nu sunt un oarecine. Eu sunt Gavrilescu, artist. Și înainte de a fi ajuns, pentru păcatele mele, un biet profesor de pian, eu am trăit un vis de poet. Domnișoarelor, exclamă patetic, după o pauză, la 20 de ani eu am cunoscut, m-am îndrăgostit și am iubit pe Hildegard!

Una din fete îi apropie un fotoliu și Gavrilescu se așeză suspinând adânc.

– Ah! începu el, după o lungă tăcere. De ce mi-ați adus aminte de tragedia vieții mele? Pentru că, ați înțeles, Hildegard n-a devenit niciodată soția mea. S-a întâmpat ceva, s-a întâmplat ceva teribil...

Fata îi întinse ceașca cu cafea și Gavrilescu începu să soarbă gânditor.

– S-a întâmplat ceva teribil, reluă el târziu. Dar ce? Ce s-a putut întâmpla? E curios că nu-mi aduc aminte. E adevărat, nu m-am mai gândit la Hildegard de foarte mulți ani. Mă învățasem cu ideea. Îmi spuneam: „Gavrilescule, ce-a fost, a fost!“ Așa sunt